

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Михалев А.С., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Сумський державний університет

Інтелектуальна власність сприяє розвитку особистості, дозволяє усвідомити можливості власного розуму і реалізуватися в творчості, пробуджує гідність і громадянську свідомість. Будучи за своєю природою неполітизованою сферою, в сучасних умовах інтелектуальна власність помітно впливає на міжнародні відносини загалом, а також на відносини окремих країн і регіональних угруповань. Доречно зазначити, що інтеграційні процеси в Європі розпочались саме у патентній сфері ще наприкінці 40-х років ХХ ст.

При визначенні місця певної держави у світовій спільноті на перший план виступає її здатність використовувати сучасні технології для інтенсивного економічного зростання. Основну масу суспільного багатства розвинутих країн створює нова інтелектуальна еліта: підприємці, менеджери, фінансисти, науковці, кваліфіковані інженери, програмісти, а також інші фахівці, зайняті у сфері високих технологій, виробництва інформації та нових знань. Інтелектуальна власність стала важливим ресурсом бізнесу.

Про це свідчить зростаюча частка нематеріальних активів у фондах підприємств, що суттєво підвищує їхню ринкову вартість. Інтенсифікується використання прав інтелектуальної власності малими і середніми підприємствами, які є основою ринкової економіки. Вартість окремих об'єктів інтелектуальної власності сягає сотень мільйонів і мільярдів доларів США (товарні знаки Coca-Cola, Microsoft та інші).

Особливого значення набувають проблеми ідентифікації і охорони інтелектуальної власності у зв'язку з розвитком глобальної інформаційної мережі. Завдяки Інтернету бурхливо розвивається електронна торгівля, що, в свою чергу, призвело до зростання вартості розрізнявальних позначень (товарні знаки, географічні зазначення, фірмові найменування тощо) і до конфлікту інтересів власників вказаних позначень та власників цілого масиву доменних імен, які повторюють або імітують широківідомі позначення.

У зв'язку з необхідністю принципового врегулювання спорів щодо доменних імен почалась розробка низки міжнародних нормативноправових актів, які б встановили узгоджені стандарти їх реєстрації та використання. В Інтернеті є широкі можливості безконтрольного копіювання інформації, аудіо- та відео матеріалів за набагато менших технічних можливостей відстеження і припинення порушень.

Можливість захисту прав інтелектуальної власності в таких випадках взагалі сумнівна через невизначеність юрисдикції справ такого роду. Небезпека широкомасштабного піратства за допомогою Інтернету привела, в свою чергу, до об'єднання зусиль багатьох країн, міжурядових і неурядових організацій для пошуку надійного захисту прав інтелектуальної власності в глобальній мережі Інтернет і уникнення обмежень вільного доступу до інформації. Зростання впливу інтелектуальної власності Якщо раніше місце держави на світовій арені, її роль і впливовість визначались такими факторами, як розмір території та чисельність населення, запаси природних ресурсів, розвинута промисловість та кількість капіталу, - то тепер їх значення зменшилося. Постійно знижується частка сировини та трудових ресурсів у загальній вартості продукції, що виробляється.

Прикладом стрімкого економічного зростання при вкрай обмежених територіальних і природних ресурсах є Японія, яка в повоєнний період зробила ставку на розвиток наукоємних галузей промисловості і виробництво високотехнологічної продукції. Домінуючими факторами економічного розвитку стають інформаційні мережі та високі технології. Саме вони забезпечують перевагу розвинутих країн в політичній, економічній і військовій сферах.

Показово, що успіх у військових конфліктах останніх років нерозривно пов'язаний саме з використанням новітніх технологій. Найбільш динамічними галузями економіки є ті, що пов'язані з інтенсивною науковою діяльністю та інтелектуальною власністю (біотехнології, хімічна та фармацевтична промисловість, ракетнокосмічна галузь, виробництво озброєнь та військової техніки, комп'ютерні технології та інформаційні мережі, шоу-бізнес тощо).

Лібералізація міжнародної торгівлі та стрімке нарощування її обсягів спричиняють жорстокішу конкуренцію у світовому масштабі. За таких умов саме інтелектуальна власність дозволяє зробити ривок уперед. Серед країн, що розвиваються, привертає увагу, наприклад, виробництво програмного забезпечення в Індії, обсяги якого (за даними Національної асоціації компаній з виробництва та сервісу програмного забезпечення, NASSCOM [6]) зросли з 1,12 млрд дол. США у 1995-1996 рр. до 3,9 млрд дол. у 1998-1999 рр.

При цьому в період 1991-1994 рр. спостерігався приріст експорту програмного забезпечення на 35% щорічно, а відповідного внутрішнього ринку - на 20%. У період 1994-1999 рр. ці показники становили 55% та 46% щорічного приросту при обсягах експорту від 0,73 млрд дол. США у 1995-1996 рр. до 2,65 млрд дол. у 1998- 1999 рр. До 61% індійського експорту програмного забезпечення спрямовується в країни Північної Америки, 23% - в країни Європи, 4% - в Японію.

Тенденції стрімкого нарощування результатів інтелектуальної діяльності в глобальному масштабі відображає статистика Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), однієї із спеціалізованих установ системи ООН. За даними ВОІВ, у 2000 р. було подано понад 90 тис. міжнародних заявок на винаходи за процедурою Договору про патентну кооперацію (РСТ), що дозволяє отримати патентну охорону одночасно у низці країн світу за вибором заявника. Сторонами договору РСТ є понад 100 країн світу.

Приріст заявок РСТ до рівня 1998 р. становить 20,9 %, до рівня 1997 р. - 35,7%. Для країн, що розвиваються, темпи річного приросту патентування за процедурою РСТ складають 80,6%. Справляють враження і фінансові показники діяльності ВОІВ, яка є єдиною процвітаючою в цьому плані установою ООН. Основним джерелом доходу ВОІВ є збори (мити), які сплачують заявники за міжнародну реєстрацію патентів, товарних знаків та промислових зразків.

Ці надходження складають від 85% до 90% щорічного бюджету ВОІВ, який у 1998-1999 рр. становив 392 млн швейцарських франків, а у 2000-2001 рр. - 410 млн (260 і 273 млн дол. США відповідно). На період 2002-2003 рр. прогнозується дохід ВОІВ приблизно 530 млн швейцарських франків (350 млн дол. США).

Ставки зборів за дії, пов'язані з міжнародною реєстрацією товарних знаків та з патентуванням за процедурою РСТ, послідовно зменшуються, але їхній загальний обсяг зростає за рахунок збільшення кількості заявок, що подаються, та кількості країн, які стають учасниками відповідних міжнародних угод. Щорічні внески 179 держав-членів ВОІВ складають лише 5-7% надходжень до її бюджету, причому вони не підвищуються вже багато років.

Завдяки постійному зростанню доходів ВОІВ забезпечує міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності, підвищує рівень її охорони у світі, урізноманітнює і вдосконалює надання відповідних послуг. За останні кілька років значно підвищився рівень і зросли обсяги допомоги ВОІВ країнам, що розвиваються, і (меншою мірою) країнам з перехідною економікою.

Як основну мету такої допомоги ВОІВ декларує застосування зазначеними країнами "орієнтованого на інтелектуальну власність ринково- 142 Стратегічна панорама 2" 2002 Гуманітарні проблеми го розвитку для економічного підйому в новому тисячолітті". Наведені приклади свідчать про те, що в сучасних умовах провідним стає інноваційний спосіб розвитку економіки, який, в свою чергу, неможливий без існування в країні умов для використання прав інтелектуальної власності.

Розвинута і надійна система охорони інтелектуальної власності, що включає її надання, використання і захист, є невід'ємним атрибутом цивілізованого суспільства, обов'язковою умовою економічного, науковотехнічного і соціально-культурного розвитку будь-якої держави. Необхідність охорони інтелектуальної власності зафіксована в міжнародних пактах ООН з прав людини, а також в положеннях Заключного Акту Гельсінкської наради з безпеки та співробітництва в Європі.

Важливо відзначити, що хоча новітня історія подає приклади економічного розвитку країн в умовах порушення або звуження прав людини (Чилі, Китай), немає жодного випадку стабільного економічного зростання за відсутності в країні системи забезпечення прав інтелектуальної власності. Мета цієї системи полягає головним чином у тому, щоб не допускати використання результатів чужої творчої праці і посягання таким чином на права, інтереси та прибутки законних власників.

Цілісна і сучасна система інтелектуальної власності, яка не тільки гарантує надання прав, але має дієві механізми їхньої реалізації, необхідна для забезпечення ефективного господарювання всередині країни, зростання обсягів міжнародної торгівлі та інтенсивного культурного обміну, залучення інвестицій тощо. У нашій країні формується і зростає специфічний сегмент ринку, який складають результати творчої діяльності.

Загальновідомо, що Україна має високий потенціал інноваційного розвитку, і важливим завданням держави є використання цього потенціалу на благо суспільства. Згідно з Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, схваленою в липні 1999 р. Верховною Радою, одним з основних принципів державної політики проголошено інноваційну модель структурної перебудови і зростання економіки, утвердження України як високотехнологічної держави.

Нормативно-правова база, хоча і недосконала, але достатня для забезпечення надання, використання і захисту прав інтелектуальної власності. Відповідні положення містяться в Конституції України (статті 41, 42, 54), у Кодексах, в законах загальної дії. ("Про власність", "Про підприємства в Україні", "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про мови в Українській СРСР", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про інформацію", "Основи законодавства України про культуру" та ін.).

Спеціальне законодавство у цій сфері складають 12 законів, що регулюють правовідносини стосовно тих або інших об'єктів інтелектуальної власності. Всього діє 2" 2002 Стратегічна панорама 143 Гуманітарні проблеми понад 30 законодавчих, понад 20 підзаконних і більше 50 відомчих нормативно-правових актів. Невід'ємна частина чинного законодавства - міжнародні договори, угоди і конвенції, які безпосередньо стосуються інтелектуальної власності або містять окремі розділи, статті, положення про неї.

Серед них, зокрема, 12 договорів під егідою ВОІВ, Конвенція про охорону селекційних досягнень, Всесвітня Конвенція з авторського права, Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Союзом, низка угод, укладених в рамках СНД, а також двосторонні міждержавні угоди, зокрема про торгово-економічне і науково-технічне співробітництво, міжвідомчі угоди про співробітництво у сфері промислової власності.

Чинне законодавство у сфері інтелектуальної власності постійно вдосконалюється і поступово приводиться у відповідність до міжнародних норм і стандартів. За останні рік-два ця робота значно активізувалась в зв'язку з адаптацією чинного законодавства в цілому до норм Європейського Союзу та положень ТРІПС (Угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності, один з багатосторонніх договорів Світової організації торгівлі (СОТ)).

Посилення економічної взаємозалежності країн світу, їх відкритість для зовнішніх впливів, збільшення розриву у рівні життя "золотого мільярду" жителів розвинутих країн і всього іншого людства, формування однополюсного світового устрою - всі ці фактори ставлять руба питання вибору стратегії розвитку країни. Або Україна "вписується" в глобалізацію шляхом використання потенціалу інтелектуальної власності, або буде відкинута на периферію світового розвитку.